CZU: 316.627:373.32 **https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_21**

TEORII DE COMPORTAMENT PROSOCIAL LA ELEVII DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ

Ana-Maria BEȘU,
Liceul Tehnologic „Dimitrie Leonida” Piatra-Neamț

Ecaterina ZUBENSCHI,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă

Cercetarea în domeniul comportamentului prosocial la copii se află în centrul atenției din mai multe motive. În primul rând, multe studii se concentrează asupra comportamentului antisocial al indivizilor, dar este esențial să ne îndreptăm atenția și asupra aspectului prosocial al comportamentului. De asemenea, relevanța cercetării comportamentului prosocial este evidentă în contextul științelor educației, deoarece se explorează conexiunea dintre aspectele sociale și cele individuale ale dezvoltării personalității, precum și influența proceselor de socializare și individualizare. În societatea actuală, în care mulți oameni își concentrează eforturile pe realizările personale și succesul individual, cercetarea și înțelegerea mecanismelor interne care stau la baza comportamentului prosocial devin din ce în ce mai importante. Aceste mecanisme sunt fundamentale pentru orientarea individului către binele celorlalți și pentru promovarea acțiunilor în folosul altor persoane, ceea ce conferă o relevanță semnificativă acestui domeniu de studiu.

Cuvinte-cheie: *comportament prosocial, teorii explicative, stadii de dezvoltare, acțiuni sociale, mediu social.*

THEORIES OF PROSOCIAL BEHAVIOUR IN YOUNG SCHOOL-AGE STUDENTS

Research in the field of prosocial behavior in children is at the forefront for several reasons. Firstly, many studies often focus on individuals' antisocial behavior, but it is essential to direct our attention to the prosocial aspect of behavior. Additionally, the relevance of researching prosocial behavior is evident in the context of educational sciences because it explores the connection between social and individual aspects of personality development and the influence of processes of socialization and individualization. In today's society, where many people are increasingly focused on personal achievements and individual success, researching and understanding the internal mechanisms underlying prosocial behavior becomes more and more critical. These mechanisms are fundamental for guiding individuals towards the well-being of others and promoting actions in favor of other individuals, which adds significant relevance to this field of study**.**

Keywords: *prosocial behavior, explanatory theories, developmental stages, social actions, social environment.*

Cuvântul „prosocial” a fost introdus în psihologie în anii 1960 și se referă la comportamentele care au un scop pozitiv și benefic, descurajează nevoile și interesele personale în favoarea celorlalți. Termenul provine din combinarea cuvintelor „pro” (în favoarea) și „social” (relațiile sociale și interacțiunile cu ceilalți), Albert Bandura (Experimentul Bobo Doll) [3]. Acest concept se opune comportamentului asocial, care se referă la acțiunile negative sau neutre care nu-i ajută pe ceilalți. Prin urmare, comportamentul prosocial poate fi considerat o dimensiune importantă a bunei conduite și a moralității în societate**.**

Comportamentul prosocial se referă la acțiunile voluntare ale unei persoane care sunt destinate să îmbunătățească sau să ajute alte persoane, fără a se aștepta la o recompensă directă sau imediată. Acest comportament poate fi observat la toate speciile umane, precum și la multe specii de mamifere și păsări. Studiile științifice au arătat că comportamentul prosocial poate fi influențat de o serie de factori, inclusiv dezvoltarea socială și emoțională, educația, cultura și personalitatea. De asemenea, au fost identificate anumite zone ale creierului care sunt activate atunci când oamenii fac fapte bune. Cercetările spun că comportamentul prosocial poate avea un impact pozitiv asupra satisfacției și bunăstării personale, precum și asupra conexiunii sociale în comunitate.

Există mai multe teorii explicative cu privire la dezvoltarea comportamentului prosocial la copii:

Teoria socio-cognitivă: această teorie susține că copiii își dezvoltă comportamentele prosociale prin învățare socială și prin înțelegerea propriilor emoții și a emoțiilor altora. În lumina perspectivelor propuse de Jerome Bruner privind dezvoltarea cognitivă și comportamentul prosocial la copii, putem crea un tabel care sintetizează cele trei stadii ale dezvoltării cognitive și modul în care acestea sunt asociate cu evoluția comportamentului prosocial [5].

Tabel 1. Stadiile dezvoltării cognitive propuse de Jerome Bruner.

Stadiu	Descriere stadiu	Legătură cu comportamentul prosocial
Enunțului	Înțelegerea lumii prin acțiuni concrete.	Copiii încep să facă lucruri pentru alții.
Narativului	Înțelegerea lumii prin povestiri și metafore.	Oferă o mai bună înțelegere a relațiilor dintre evenimente și acțiuni, contribuind la dezvoltarea comportamentului prosocial.
Conceptualizării	Înțelegerea lumii prin concepte abstracte și principii.	Înțeleg importanța relațiilor interumane și a acțiunilor prosociale, aplicând conceptele de empatie și moralitate în comportamentul prosocial.

Teoria morală: această teorie susține că comportamentul prosocial la copii este rezultatul dezvoltării morale și a conștiinței morale.

Dihotomia heteronom-autonom fundamentează cercetările lui L. Kohlberg, având efecte în formarea unei conduite morale la individ. Astfel, Kohlberg a identificat trei niveluri de evoluție, fiecare cu câte două stadii [38, pag. 37] [11].

Tabel 2. Stadii de dezvoltare a raționamentului moral L. Kohlberg.

Nivel evoluție	Stadii de dezvoltare a conduitei morale
Nivelul premoral (preconvențional)	- repere cronologice vârsta de 4-10 ani, când copilul poate să opereze cu noțiunile bun - rău, cuminte - obraznic, corect - greșit, precum și să realizeze că acțiunile au consecințe. Testul lui Heinz, Testul lui Piaget cu mărgelele de culoare, Experiența „Marshmallow” (Stanford Marshmallow Experiment). • Stadiul 1, al moralității ascultării, având drept element de referință pedeapsa și recompensa, tendința fiind aceea de a evita pedeapsa și de a se supune normei; • Stadiul 2, al moralității hedonismului instrumental naiv, având ca axă centrală conformarea la normă, care devine sursă de beneficii.
Nivelul moralității convenționale	- ca repere temporale vârsta de 10-13 ani, vârsta la care este asumat rolul de copil în conformitate cu normele universului familial, când se dezvoltă sentimentul de apartenență la grup, motivația comportamentală fiind primirea recunoașterii comportamentului adecvat. „Minimal Group Paradigm”, Experimentul de Conformitate Asch. • Stadiul 1, al moralității bunelor relații, când normele sunt acceptate și respectate în schimbul etichetării personale ca băiat bun/fată bună. La această etapă, acțiunile încep să fie analizate și judecate în conformitate cu intenționalitatea lor, nu cu urmările, ca până acum; • Stadiul 2, al moralității și ordinii, este stadiul în care începe să fie integrată și acceptată autoritatea, respectarea legilor și normelor fiind privită ca o acțiune care aduce beneficii personale.

Nivel evoluție	Stadii de dezvoltare a conduitei morale
Nivelul autonomiei morale sau al interiorizării și acceptării personale a principiilor morale	- vârsta de 13 ani, la tinerețe (ori niciodată), este perioada în care principiile morale sunt interiorizate ca modalitate de identificare cu grupul de referință, ele fiind definite acum în termeni personali. Testul lui Kohlberg. • Stadiul 1 al acestui nivel, al moralității contractuale, semnalează respectarea standardelor ca un rezultat al procesului decizional personal, când regulile și legile pot fi modificate, pentru a fi de utilitate generală; • Stadiul 2, al moralității principiilor individuale de conduită, este perioada când se conturează și se consolidează un sistem propriu de valori morale, când noțiunile abstracte de egalitate, dreptate, reciprocitate, primesc semnificații, sunt ierarhizate și orientarea în această zonă a moralității dominate de reguli și valori se face în vederea evitării condamnării.

Acest model propus de L. Kohlberg stă la baza decriptării procesului de dezvoltare a raționamentului moral.

Teoria dezvoltării empatiei: această teorie susține că capacitatea copiilor de a se pune în locul altora (empatia) este esențială pentru dezvoltarea comportamentului prosocial [9].

Tabel 3. Stadiile Dezvoltării Empatice conform lui Martin Hoffman.

Etapa de dezvoltare	Descriere stadiu
1	Un precursor al empatiei, manifestat prin reacții reflexe de plâns la auzul plânsului altor bebeluși.
2	Copiii reacționează la supărarea altora ca și cum ar fi ei înșiși supărau, fără o distincție clară între sine și ceilalți.
3	Copiii încep să-și dezvolte o idee distinctă de sine ca indivizi, percepând și înțelegând că supărarea este a celuilalt, nu a lor. încep să simtă compasiune pentru ceilalți.
4	Dezvoltarea unei empatii mai profunde, înțelegând și simțind ceea ce simt alții cu adevărat, având în vedere că ceilalți au stări interioare diferite de ale lor.
5	Copiii ajung să înțeleagă caracteristicile generale ale vieții altora și să empatizeze cu cei care se confruntă cu dificultăți, inclusiv înțelegerea contextului social și a situațiilor critice ale altor categorii de oameni.

Teoria modelării comportamentului – susține că dezvoltarea socială și comportamentul prosocial sunt interconectate și se bazează pe interacțiunea dintre copil și mediul său social [13].

Tabel 4. Stadiile Dezvoltării modelării comportamentului conform perspectivei lui Lev Vygotsky.

Stadiu	Descriere stadiu	Legătură cu dezvoltarea comportamentului prosocial
Imitare	Copiii încep să imite comportamente prosociale observate la alții, cum ar fi ajutorul acordat sau împărtășirea.	Dezvoltarea comportamentului prosocial prin replicarea și imitarea comportamentelor pozitive observate în mediul lor social.
Internalizare	Copiii încep să înțeleagă și să integreze comportamentele prosociale în modul lor de acțiune, devenind parte a repertoriului lor comportamental.	Transformarea comportamentelor imitate în comportamente internalizate și asimilate, care devin parte a modului lor de acțiune.

Stadiu	Descriere stadiu	Legătură cu dezvoltarea comportamentului prosocial
Dezvoltare a abilităților sociale superioare	Prin interacțiunile sociale și îndrumarea mediată, copiii dezvoltă abilități sociale superioare, cum ar fi empatia și gândirea critică, esențiale pentru comportamentul prosocial.	Dezvoltarea abilităților sociale superioare prin îndrumarea mediată și interacțiunile sociale, contribuind la dezvoltarea unui comportament prosocial mai complex și rafinat.

Dezvoltarea comportamentului prosocial la elevii de vârstă școlară mică poate fi studiată din mai multe perspective teoretice, inclusiv:

- Perspectiva socio-cognitivă: această perspectivă subliniază rolul cogniției sociale și a proceselor mentale, cum ar fi empatia și emoția, în dezvoltarea comportamentului prosocial.
- Perspectiva evoluționistă: această perspectivă subliniază ideea că comportamentul prosocial a evoluat ca o adaptare pentru supraviețuirea speciei umane.
- Perspectiva dezvoltării moralității: această perspectivă subliniază importanța dezvoltării moralității în formarea comportamentului prosocial.
- Perspectiva culturală și socio-contextuală: această perspectivă subliniază influența contextului social și cultural asupra dezvoltării comportamentului prosocial la elevii de vârstă școlară mică.

În această perspectivă, se crede că comportamentul prosocial este înrădăcinat în instincte biologice și că acest comportament poate fi îmbunătățit prin învățare socială și culturală. Elevii de vârstă școlară mică sunt încurajați să învețe comportamente prosociale prin modele pozitive și prin recompense sociale, cum ar fi aprecierea și încurajarea din partea adulților și a colegilor.

Dezvoltarea comportamentului prosocial la elevii de vârstă școlară mică este influențată de mai mulți factori, inclusiv factori biologici, cognitivi, socio-emoționali și culturali.

În general, dezvoltarea acestui comportament la elevii de vârstă școlară mică este un proces complex, care implică interacțiunea dintre mai mulți factori și poate fi îmbunătățit prin crearea unui mediu pozitiv și încurajator și prin oferirea de modele pozitive de comportament prosocial.

Toate aceste teorii subliniază importanța relațiilor sociale, a modelelor comportamentale și a dezvoltării cognitive în dezvoltarea comportamentului prosocial la copii.

Cunoașterea istorica a concepțiilor despre comportamentul prosocial oferă o perspectivă de reflecție asupra modelelor sociale actuale, în vederea construirii unor norme prosociale de îmbogățire a comportamentului prosocial.

Definirea comportamentului prosocial a cunoscut mai multe perioade de cercetare în care specialiști au explicat acest fenomen psihosocial.

Deși există trimiteri despre comportamentul prosocial încă din antichitate, el a fost expus sub diferiți termeni (comportament civic, moral, social).

Alți autori (de exemplu, Robert A. Baron și Donn Byrne, 1997/2001, p. 356) consideră că acest tip de comportament poate fi definit ca „acțiunea care nu aduce beneficii decât celui ce primește ajutor” și care „uneori implică un risc pentru cel care acordă ajutorul”. Robert A. Baron și Donne Byrne includ în sfera termenului de „comportament social” comportamentul de ajutorare (helping behavior), comportamentul caritabil (chartiable behavior) și voluntariatul (volunteerism) [15].

Pe măsura creșterii cercetărilor în acest domeniu, apar termeni precum „comportament altruist”, „comportament de ajutorare”, „comportament de cooperare”.

Sub principalele norme și valori sociale, comportamentul prosocial este modelat de diverși factori: personalitatea, stima de sine, importanța costurilor morale, competența subiectului, modul în care se cere ajutorul, efectul de trecător.

Asemănările dintre definiții includ accentul pe ajutorarea și susținerea altora, așteptarea unei recompense externe. De asemenea, se subliniază intenția pozitivă și efectele pozitive ale comportamentului prosocial. Deosebirile constau în accentul pus pe diverse aspecte, cum ar fi intenția, alegerile, absența așteptării

recompenselor și beneficiile pentru cel care primește ajutor. Potrivit lui Karotaeva și Chugaeva (2019), educația morală este treptat înlocuită de formularea „ educație socială și morală” și „dezvoltare socială și morală”.

Referitor la comportamentul prosocial s-au conturat trei tipuri de teorii: sociologice (teoriile normative), psihologice (teoria învățării sociale, teoria cost-beneficiu, teoria afectelor, teoria stimei de sine) și biologice (sociobiologia) (Mayers, 1983/1987, p. 455) [12]. Fiecare dintre aceste teorii explică un aspect sau altul al comportamentului prosocial, fără a-l epuiza însă.

Tabel 5. Asemănări și deosebiri ale teoriilor comportamentului prosocial la elevii de școală primară.

Teorii	Definiție	Asemănări	Deosebiri	Cercetători relevanți
Teorii sociologice	Explorarea comportamentului prosocial prin normă și relații sociale.	- Norma responsabilității sociale - Norma reciprocității	- Norma reciprocității se bazează pe reciprocitatea ajutorului, iar norma responsabilității se bazează pe sentimentul de obligație față de cei care au nevoie de ajutor.	Mayers (1983/1987)
Teorii psihologice	Explorarea influenței învățării sociale, a afectelor și stimei de sine asupra comportamentului prosocial.	- Teoria cost-beneficiu - Teoria afectelor - Teoria stimei de sine	- Teoria cost-beneficiu se concentrează pe evaluarea costurilor și beneficiilor în acordarea ajutorului, în timp ce teoria afectelor se concentrează pe influența emoțiilor în comportamentul prosocial. - Teoria stimei de sine se concentrează pe modul în care stima de sine influențează comportamentul prosocial.	Batson (1978), Weiner (1982), Piliavin (1981)
Teorii biologice	Explorarea bazelor biologice ale comportamentului prosocial din perspectivă evolutivă.	- Sociobiologia	- Sociobiologia pune accent pe influența factorilor genetici în comportamentul prosocial și subliniază importanța ameliorării reprezentării genelor individuale în acordarea ajutorului.	Edward O. Wilson

Putem observa în funcție de perioade că societatea a avut și are nevoie de educare și îndrumare spre comportament prosocial, iar cercetările efectuate sunt actuale. În urma acestora putem observa diferitele forme de acțiuni sociale prin care indivizii își exercită acțiunea de comportament prosocial. Comunitatea are nevoie de un șablon pentru a structura și realiza activitățile de învățare în ceea ce privește modelul comportamentului prosocial, o serie de activități repetabile, astfel încât să se evalueze întreaga inițiativă si anumite documentare naționale care au înregistrat o experiență prosocială. În funcție de mediul social și valorile în care este educat, expunerea la modele prosociale mărește probabilitatea de întrajutorare umană, cu cât vom încuraja și promova mai mult valorile sociale prin acțiunile noastre concrete, cu atât îi vom putea influența mai puternic pe ceilalți în sensul realizării unor comportamente prosociale.

Referințe:

1. Aknin, LB, Broesch, T., Hamlin, JK și Van de Vondervoort, JW (2015). *Comportamentul prosocial duce la fericire într-o societate rurală la scară mică. Journal of Experimental Psychology: General*, 144(4), 788-795.
2. Bandura, A. (1986). *Fundamentele sociale ale gândirii și acțiunilor: O teorie cognitivă socială*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice.
3. Bandura, A., Ross, D., & Ross, SA (1963). *Imitație de model agresiv mediate de film*. *Jurnalul de psihologie anormală și socială*, 66(1), 3-11.

4. Bocoș, M. (2005). *Teoria și cercetări practice pedagogie* . Editura Casa Căr.
5. Bruner, J. (1974). *Pentru o teorie a instruirii*. EDP, București.
6. Decety, J. și Jackson, PL (2004). *Arhitectura funcțională a empatiei umane. Recenzii de neuroștiință comportamentală și cognitivă*, 3(2), 71-100.
7. Denham, S. A, Bassett, H.
8. Durlak, JA, Weissberg, RP, Dymnicki, AB, Taylor, RD și Schellinger, KB. *Dezvoltarea copilului*, 82, 474-501.
9. Hoffman, M. (2001). *Empatie și dezvoltare morală: Implicații pentru îngrijire și justiție*. Cambridge University Press.
10. Jagers, R. J., Rivas-Drahe, D., Borowski, T., & Nieri, T.
11. Kohlberg, L. (1963). *Dezvoltarea orientărilor copiilor către o ordine morală: secvență în dezvoltarea gândirii morale. Vita Humana*.
12. Myers, DG. *Psihologie socială*. Învățământul superior McGraw-Hill.
13. Vygotsky, L. (1978). *Mintea în societate: dezvoltarea proceselor psihologice*.
14. Walker, Lawrence, J. (1989). *Un studiu longitudinal al raționamentului moral. Dezvoltarea copilului*, 60(1).
15. Robert A. Baron și Donn Byrne. *Social Psychology*. Allyn and Bacon, 1997.

Date despre autori:
Ana-Maria BEȘU, profesoară învățământ primar, Liceul Tehnologic „Dimitrie Leonida” Piatra-Neamț.

Ecaterina ZUBENSCHI, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.
ORCID: 0000-0001-8875-8497
E-mail: maria-maty31@yahoo.com

Prezentat la 05.12.2023